

Kontinensünk mai gyermekkönyvtári világa

Szemlesorozat 1.

A cikksorozat (személyes) bevezetése

Már jó ideje felmerült bennem, hogy az OSZK Könyvtártudományi Szak-könyvtárában gyűlő újabb, európai gyermekkönyvtári irodalomból tallózó szemlét kéne adni. Sokáig csak elképzelés maradt az ötlet; más témák kaptak hátszelet.

Sok éve gyűlik azonban munkahelyi polcomon a *Revue des livres des enfants*, ez az évi négy számmal, szép kivitelben jelentkező francia gyermekkönyvtári, -irodalmi, gyermekkönyv-művészeti periodikum, melynek közleményeiben sok éven át oly irígykedve és lelkesen merültem el. Mindeközben, olvasva, nézegetve a lapot, a közleményeket kísérő gyermekönyv-illusztrációk is sok derűre-borura hangoltak, sőt, sok esetben hangos nevetésre fakasztottak (egyik másik számot még kiskorú gyermekemnek is hazavittem, hadd szórakozzon a rajzokon).

Ma még nem igazán tudjuk, hogy milyen lesz EU-országnak lenni; inkább csak képzelgünk róla. Ám a 8, rue Saint Bon-ban (Paris) sok éve működő gyermekkönyvtári műhely, a *Joie par les livres* (közelítő magyar fordításban: 'A könyvek gyönyörűsége') elnevezésű intézmény szervezésében és kiadásában megjelenő lap közleményeinek, szaktanulmányainak, interjűinak, tematikus blokkjainak szemléje esetleg alkalmat ad arra, hogy a nálunknál haladottabb országok, kulturális szférák gyermekirodalmába és az ezekkel kapcsolatos könyvtárosi, kiadói és alkotói világokba módunk legyen bepillantani.

Mivel a '3K' hasábjain jelentkező sorozat egy visszamenőleges szemle-sorozat, vagyis egyes közleményei – hogy úgy mondjam – rákmenetben ismertetnek meg ennek az orgánumnak a közleményeivel, illő a *rövíről* pár szót szólni.

Az évi négy szám közül egy – az évet záró – egyfajta francia gyermekirodalmi *Új könyvek* szám: a gazdag dokumentum-termésből a legkisebbek, a cseperedők és a kamaszok érdeklődési körébe vágó kiadványok recenzióit hozva (egy-egy címlap- vagy illusztráció képével kísérve). A kis cikkeket a szakma gall képviselői írják, s a sorok között kritikai észrevételek is szép számmal akadnak. A Revue-nek ez az évente ismétlődő száma a gyermekkönyvtári gyarapítók segédeszközének látszik. Az egyes évek többi száma is ad – hasonló szerkezetben, a gyermekkönyvtári beszerzést megkönnyítendő – szempontokat a kurrens gyarapításhoz, az újdonságokhoz, de a periodikum nagy része szakcikk, interjú, reflexió, vagyis a szerkesztők a terjedelem többségében olyan témákat tárgyalnak, amelyek a gyermekkönyvtárosokat, a francia könyvtáros-tanárokat érdekelhetik (a hazai értelemben vett 'gyermekkönyvtárosi szakmán' messze túli témákat is érintve, pl. könyvművészet, gyermekkönyvek lélektana, szociológiája stb.)

Ezek közül talán azok a tematikus blokkok a leginkább figyelemre méltóak, amelyek egy-egy új, érdekes, reflektorozást megérdemlő jelenséget járnak körül, és amelyekről a lap úgy érzi, hogy aktuális könyvtárosi érdeklődésre tarthatnak számot.

Sorozatunk elsősorban ezekről a tematikus összeállításokról ad majd ismeretést, nem titkolva el, hogy szemlénk sajátos magyar, Kárpát-medencei perspektívából születik – azt emeljük majd ki, ami *itt és most* a szakmai gondolkodás perspektívájából lényegesnek tűnik.

Multikulturalitás a kiadói és könyvtári terepen

Az 1997 szeptemberi szám hozza azt a dossziét, amelyben hét közlemény szerepel. Egy ilyen összeállításnak már a tartalomjegyzéke is beszédes. M. Defourny, a (belga) Liège-i egyetem professzora a *Mahābhārata* mitikus költői anyagából készített gyermekkönyv-változatokat teszi mérelegre, és ennek kapcsán ír a hindu látásmód „európaira” fordításának nehézségeiről valamint arról, hogy a kiadók miként aknázzák ki a téma egzotikumát. Egy gyermekkönyv kiadói szakember arról tájékoztat, hogy azoknak a sokszor ismeretlen munkatársaknak, akiknek egy-egy idegen nyelvű gyermekkönyv átültetésében (s itt nem csak a fordítóról van szó) szerepük van, mit tesznek és hogyan ’nemzetiesítik’ a mást, a távolit. A magyar könyvtárosok „Kamaráson nevelkedett” nemzedéke számára nem újdonság a szociológus M. Burgos közleménye, aki összehasonlító befogadás-vizsgálatot végzett francia és közép-afrikai ún. frankofón (volt afrikai gyarmat, amelynek lakói a franciát is beszélik, a gyerekek ezt a nyelvet tanulják) ország gyermekeinek körében. Ide kapcsolódik egy másik közlemény is, ami – bár ez sajátosan francia ügy – ugyancsak az afrikai-francia kapcsolatok témájába vág. Ezúttal a kiadó intézmény (Joie par le Livre) és az afrikai gyermekkönyvtárosok kooperációja a cikk témája. (Beszédes a cím: Könyvek, olvasók, partnerség). Úgy tűnik, hogy gall földön ez nagyon érdekeli a szakmát: egy Cécile Lebon nevű szerző is az afrikai gyerekek olvasási szokásairól értekezik. Francia földön is sokféle nép él, s a sokfélének sokféle gyermeke: a blokk utolsó közleménye (a francia IBBY-képviselő tollából) a francia gyermekkönyvtárakban fellelhető idegen nyelvű gyermekkönyv állomány jellegzetességeit körvonalazza.

Mesemondók szövegei gyermekkönyvekben

„Mesemondók szövegei” – talán így lehetne lefordítani a *Paroles des conteurs* sorozatcímét. A széria indulásának negyedik évfordulója ad alkalmat az 1998 nyári szám nyitó-interjújára. Akit kérdeznek, Ilona Zanko (Zánkó Ilona, tán magyar származású?), a sorozat főszerkesztője, s aki kérdez: Murel Bloch, a francia gyermekkönyvtárak igen népszerű mesemondója.

Ennek a gyermekfoglalkozási mesemondásról kialakított tematikának a megértéséhez el kell mondani, hogy a nyugati országokban igen népszerű a legkisebbek csoportjainak tartott mesemondás. (Nem felolvasva, hanem elven mesemondói színészettel előadva. Van ennek folklór vetülete, mint amilyen az egy-

kori Kecskeméten rendezett gyermekmesemondó versenyek is voltak, ám egészében ezt egy nálunk kevésbé ismert gyermekfoglalkozási műformának lehet nevezni.)

Egy-egy mesemondónak sajátos repertoárja van. Ezekről a repertoárokról értekeznek a blokk egyik szakcikke (oralitás, a mese funkciói stb). Mi inkább a Grimm-testvéreknek a német családotknál gyűjtött klasszikus szövegeit ismerjük. Ők is, akárcsak francia kortársaik, voltaképpen gyűjtő folkloristák voltak, illetőleg ma már az irodalomtudomány azzal is foglalkozik, hogy milyen természetű az európai kultúra eme alapvető műveinek a „szövegszerkezete”. A 18. századi francia mesefeldolgozásokól, e mesegyűjtemények jellemvonásairól tudhatunk meg érdekes dolgokat egy cikkből (igen megejtőek a cikket kísérő, a korabeli kötetek metszetes illusztrációról adott képek: tiszta, nemes, elragadó romantikát közvetítenek ezek a metszetek!).

Ma is születnek mesék, városi adomák, anekdoták, vicc-sorozatok: a kortársi folklorisztika témája felé lendül az összeállítás, amelynek (más blokkokhoz hasonlóan) a témakör francia szakbibliográfiáját leli az a könyvtáros, pedagógus, népművelő (animátor), aki a kérdéskörben még további elmélyedésre szánja el magát.

Különféle érdekességek a szakmai világban

A 1998-as tavaszi számnak nincs központi tematikája, de jó példa ez a füzet arra, hogy – egyebek között – mi foglalkoztatja a francia gyermekek olvasásával, dokumentum-befogadásával foglalkozó szakmai műhely egyes tagjait.

Interjú egy jeles gyermekkönyv-illusztrátorral: életművéről, szempontjairól, a gyermekek világához főződő viszonyáról (mintha, mondjuk, nálunk egy Sajdik-vagy egy Gross Arnold-típusú, kedves humorú grafikust vállalnának...). Egy cikk: „Amikor az album képei megelevenednek a képernyőn” címmel: a számítógépes formátumban is kiadott gyermekkiadványok problematikája talán nálunk is foglalkoztat egyes gyermekkönyvtárosokat, szülőket. „Az Internet és a könyvtárak” – ez a címe a könyvtáros és újságíró V. Soulé cikkének. A közlemény sorra veszi az egyes szakmai szervezeteknek erről az aktuálissá lett témakörben adott, egymástól némileg eltérő (és ugyancsak Interneten elérhető) szolgáltatásait, állásfoglalásait.

Befejezésül egy közlemény, olyan hirdetés-féle a lapból: a Pompidou-központ egy részlege ad hírt magáról: a „Multimédia-figyelő” csoport és kutatórészleg nyitva áll a szakmai továbbképzés, a kutatói kedv előtt, és megismerhetjük e kis csapat terveit, elképzeléseit és szakmai szolgáltatásait is. Ha francia gyermekkönyvtárosnak kéne lennem, felhívnám a megadott telefonszámokat vagy megkeresném a részleg honlapját, hiszen régi és új, klasszikus és legmodernebb kevereg, kavargó köröttünk, és a most cseperedőknek mindez már idővel természetes közeg lesz.

Fogarassy Miklós

Rendszerváltó évtized

*A magyarországi németek a könyvkiadás tükrében, 1985–1995**

Kezdjük egy idézettel:

Feladatunknak tekintjük:

- *mozgósítani a nemzetiségi lakosságot, hogy tevékenyen vegyen részt fejlett szocialista társadalmunk építőmunkájában,*
- *ápolni – a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus eszméje jegyében – a Magyar Népköztársaság és a szocialista államok – s különösen a nemzetiség saját anyanemzetének szocialista állama – népei közötti barátságot és együttműködést...*

Az idézet a magyarországi német nemzetiségi szövetség 1968-ban keletkezett Alapszabályzatából való, amelyet többször megújítottak, amelyre többször hivatkoztak, és amely egészen 1993-ig érvényben volt. A pontos forrásmegjelölés helyett azonban mondjuk inkább azt: egy túl hosszúra nyúlt korszak terméke volt.

A magyarországi nemzetiségek megítélésében 1985 előtt egyértelműen a központi (párt)irányítás volt az alapvető politikai-ideológiai jellemző. Maguk a nemzetiségi szövetségek többnyire afféle transzmissziós szerepet betöltő propagandaintézmények voltak, működésük inkább a problémák eltüntetését szolgálta és az éneklő-táncoló nemzetiségkép kialakítását segítette elő. A nemzetiségekkel foglalkozó politikai-történelmi kiadványok legtöbbször az illetékes ideológiai könyvkiadó felügyelete alatt jelent meg (Kossuth Kiadó), a szerzők nagy része a kutatás, illetve a publikálás során politikai, illetve pártmegbízatást teljesített.

A rendszerváltás néven emlegetett tünet együttes fordulópontját az 1990-es évhez szokták kapcsolni, de – ma már megállapíthatjuk – olyan folyamat volt ez, amelynek során a jelzett évben a minőség látványos átcsapása történt meg, számos jel azonban arra vall, hogy a tünetek már korábban megjelentek, például éppen a nemzetiségek megítélésében, értékelésében.

Amíg a megelőző évtizedekben a nemzetiségi kérdés legfőképpen a néprajztudományban fogalmazhatta meg többé-kevésbé a maga különállását, addig a rendszerváltás sodrában az *ideológia* kordában tartott területéről egyre inkább átszűrte a *történettudomány* világába, sőt az egyes nemzetiségek önálló *politikai* megvilágításainak is tanúi lehettünk.

* Az előadás elhangzott a Németek kisebbségben c. tudományos konferencián (Szentendre 1999. március 9–11.)

A magyarországi (és általában a közép-kelet-európai) nemzetiségek iránt világszerte ugrásszerűen megnőtt az érdeklődés, illetve maguk a nemzetiségek tettek (többnyire sikeres) erőfeszítéseket nemzeti-etnikai azonosságuk megteremtésére, megerősítésére, illetve visszaszerzésére. Egy sor olyan téma vagy kutatási szempont kapott nyilvánosságot, amely évtizedeken át tabunak számított vagy amelyet történelmileg lezártnak nyilvánítottak (ilyen volt a németek elhurcolása szovjet munkatáborokba, illetve kitelepítésük az országból, a szlovák-magyar lakosságcsere, a délszláv népek évtizedes kálváriája vagy a cigányok holocaustja).

Az 1985-tel meginduló, majd 1990-nel kiteljesedő szemléleti változás a magyarországi nemzetiségek közül bizonyosan a németek esetében volt a leglátványosabb. Kétségtelen, hogy az elmúlt fél évszázad történelmi eseményei a hazai németek sorsát alakították a legnagyobb mértékben, de az is vitathatatlan, hogy a németiség tudta szellemi élete megújításában, így a könyvkiadásban is a legeredményesebben kihasználni a rendszerváltozás nyújtotta lehetőségeket.

Az érdeklődés megélnkülését, a tudományos kutatás első eredményeit a történelmi visszanyúlás jelzi (Ács Zoltán: *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon*, Kővágó László: *Nemzetiségi politika Magyarországon 1945 után*, Baka András: *Eötvös Józseftől Jászi Oszkárig: a magyar nemzetiségi politikai gondolkodás változásai*).

A történelmi folyamatosság felidézését követően azonban a nemzetiségek továbbra is *együttesen* jelennek meg, mint általános jelenséghordozók. Ez a szemlélet a történelmi-politikai művek mellett egyes szaktudományos feldolgozásokban is megmarad (Etnikum, kisebbség, szórvány. Szerk. Joó Rudolf, 1986.; Arday Lajos: *Adatok, tények a magyarországi nemzetiségekről*, 1988.; *A magyarországi nemzetiségek kulturális, tudati jellemzői*. Szerk. Gyivicsán Anna. 1986.).

Lassan azonban megindul az egyes nemzetiségek különálló, sőt összehasonlítható vizsgálata, leginkább demográfiai vagy szociológiai kutatások formájában. Többnyire egyes országrészek vagy megyék népességéről nyújtanak számszerű, konkrét adatokat (Botlik József: Német és szlovák nemzetiségek Komárom megyében, 1957–1982; Nemzetiségeink: a baranyai horvátszerb és német nemzetiség múltja, jelene, kultúrája). Az *anyanyelv* vizsgálata is új lendületet kap, ebben már a nemzeti tudatosodás jelét láthatjuk (Füzes Miklós: A népesség anyanyelv szerinti összetételét befolyásoló tényezők Délkelet-Dunántúlon; Székely András Bertalan: Anyanyelv és közösségi tudat a nemzetiségi középiskolákban).

A kutatásban növekvő hangsúlyt kap az *emberi jog* és hozzá kapcsolódva a *nemzetiségi jog*, ami arra utal, hogy a kutatások a nemzetközi kapcsolatrendszer figyelembe vételével folynak (Az emberi jogok ma Magyarországon. Az 1988-as konferencia anyaga; Hoóz István: Baranya megye nemzetiségeinek jogállása, oktatási és kulturális helyzete).

Már az 1980-as évek közepén megszűnik a Kossuth kiadó korábbi felügyeleti egyeduralma a nemzetiségi könyvkiadás területén, a magyarországi nagy kiadók közül az Akadémiai, a Közgazdasági és Jogi, az Európa, a Gondolat egyaránt jelentet meg nemzetiségi könyveket – még ha mértékkel is. Fontosabb azonban ennél, hogy országszerte létrejön egy sor új kutatóműhely, többnyire városi-megyei kezdeményezéssel vagy ahol nem új intézmények vállalják fel a nemzetiségi kutatást, ott a meglévő adatbázis kiadására, továbbfejlesztésére és a kutatás folyamatosra tételére vállalkoznak.

A *megyei levéltárak* közül a Baranya megyei adja ki Füzes Miklós történeti-statisztikai dolgozatait, a Somogy megyei Simonné Pallós Piroska nemzetiségi oktatástörténeti tanulmányát, a Bács-Kiskun megyei Tóth Ágnes: Telepítések Magyarországon 1945 és 1948 között c. művét. A *könyvtárak* közül az Állami Gorkij Könyvtár (az Országos Idegennyelvű Könyvtár elődje), az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum vagy a Tolna Megyei Könyvtár szerepel a magyarországi nemzetiségekkel foglalkozó új (vagy újonnan megjelentetett) tudományos művek kiadójaként. De megemlíthetjük az országos Műemléki Felügyelőséget, több megyei közgyűlést (Baranya, Tolna), a Hazafias Népfront megyei bizottságait.

A *felsőoktatás intézményei*, a *megyei pedagógiai intézetek* egyaránt kiveszik a részüket nemzetiségekkel foglalkozó művek megjelentetéséből, elsősorban természetesen az oktatás és az anyanyelvpolás témakörében (megemlíthetjük itt az ELTE Germanisztikai Intézete, a debreceni vagy a pécsi egyetem kiadói tevékenységét és sorozatait). A *néprajzi kutatások* többsége továbbra is a Magyar Tudományos Akadémia tevékenységéhez, illetve az Akadémiai Kiadóhoz kapcsolódik. Évtizedes hagyományt teremtett és őriz máig a Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen – A magyarországi németek néprajzához c. sorozat, amely már 1985-ben az 5. kötetnél tartott, 1995-ben pedig a 12. kötetét adta ki (Manherz Károly szerkesztésében). Ebből a feladatból az elmúlt évek során egyre többet vállalt át a Tankönyvkiadó is (Ungarndeutsches Handwerk vagy Das Zweiglein. Anthologie junger ungarndeutscher Dichter). Még szélesebbé válik a kiadók és a kiadást támogatók köre, amint (1990 körül) megjelennek a nemzetiségi helytörténeti monográfiák.

A nemzetiségi irodalom terén azonban a valódi áttörést a *korábbi tabuk megszűnése* jelentette. A magyarországi németek szovjet munkatáborokba hurcolásával több mű is foglalkozik, némelyek kisebb közösségek helyi tragédiájaként, mások az összegezés igényével (Árva Erzsébet: *Deportáltak. Balmazújvárosról elhurcoltak visszaemlékezései*; Erdmann Gyula: *Deportálás, kényszermunka. Békési és csanádi németek szovjet munkatáborokban*; László Lajos: *Halálpolka, Zebegényiek kényszermunkán a Szovjetunióban*; illetve az összefüggésbe állítás szándékával: Zielbauer György: *A magyarországi németek elhurcolása és elűzése*; Tilkovszky Lóránt: *Zeitgeschichte der Ungarndeutschen seit 1919*).

Hasonlóképpen évtizedes elhallgatásnak vetettek véget és orvosolhatatlan sebekre emlékeztettek azok a történelmi, helytörténeti, statisztikai és egyéb művek, amelyek a magyarországi németek 1945 és 1947 közötti kitelepítésével foglalkoznak. Néhány cím a sajnálatosan nagyszámú kínálatból: Kozma Ferenc: *Késerves utak. Riportok a Magyarországról kitelepített németekről*; Molnár Gizella: *A hajósi kitelepítések történeti-szociográfiai vázlatja*; A Völgyesség két évszázada. Az 1990-es bonyhádi történész-konferencia anyaga – benne: Fehér István: *A magyarországi németek kitelepítésének nemzetközi összefüggései*. Az 1990 után megjelent helytörténeti monográfiák már mind megemlékeznek a témával választott helység veszteségeiről, amelyeket a háború során, az elhurcolásokban vagy a kitelepítés folytán szenvedett el. A magyarországi németiség történetének egyik sajátos fejezetével foglalkozik a *Hűtlenség a „Hűségben”*. A Hűségmozgalom bonyhádi dokumentációjához (Szerk. Paul Ginder) c. kötet. A feldolgozott téma sajnos sem a magyar, sem a hazai német köztudatban mindmáig nem foglalta el az őt megillető helyet.

Külön figyelmet érdemelnek a mind nagyobb számban megjelenő *helytörténeti kötetek*. Legtöbbjük csak 1990 után jelent meg, azonban olyan mennyiségű anyag látott napvilágot rövid idő alatt, és olyan történeti, szociológiai igényességgel, ami feltételezi, hogy az összeállítások kéziratái már korábban elkészültek. A helytörténeti monográfiák legtöbbször a települési önkormányzatok (teljes vagy részleges) támogatásával jelent meg, gyakran feltűnően igényes kiállításban (Hőgyész, Szár, Rátka, Németkér, Tarján). Többször a helyi honismereti, kulturális vagy egyéb civil szerveződés nevét találjuk kiadóként feltüntetve (Szederkényi Honismereti Egyesület, Pécsváradi Várbarát Kör, Brennbergi Kulturális Egyesület). A kiadás értékén mit sem változtat az a körülmény, ha a kitelepített, de gyökereiket őrző anyaországi rokonok támogatása is hozzájárult a kiadványok igényes (esetenként kétnyelvű) megjelentetéséhez.

Talán nincs is az országnak olyan, németek által lakott vidéke, ahol ne jelent volna meg helytörténeti monográfia. Tolnai és baranyai községek németiségének évszázadairól ad híreket Karl Reil: *Stifuldter. Máriakéménd településtörténete*; Franz Teufel: *Mágocs: nagyközség Baranyában*; Öhler Anna: *A pécsváradi németek*; Várnagy Antal: *Hőgyész*; vagy Hanák Ottó: *Németkér* c. kötete. Veszprém megyei települést mutat be Hidegkúti Mihály–Hídi József: *Hidegkút története (Hidegkút: Nemesvámos társközsége)*; Fejér megyébe kalauzol Szekeresné Burkhardt Klára: *Geschichte und Brauchtum in Saar*; Zemplénből ad hírt Frisnyák Sándor: *Rátka, egy német falu Tokaj-Hegyalján* című könyvében. De a Pest megyei német települések is megszólalnak: Asztalos Brandtner: *Iklad. Egy magyarországi német falu története*; Seres István: *Solymár története és néprajza*;

Fogarasy-Fetter Michael: Die Geschichte und Volkskunde der Gemeinde Werischwar. A Győr-Sopron megyei Brennbergbánya, a Komárom megyei Tárján és Dorog, a ma már Budapesthez tartozó Pesthidegkút szintén elkészítette a saját településtörténetét.

A településtörténet persze nem azonos feltétlenül a nemzetiségtörténettel. Annál több is, kevesebb is, hírt ad olyan évszázados eredetmondákról, amelyek talán már csak a szájhagyományban élnek, ugyanakkor számos adalékot szolgáltat az egyháztörténet, a nyelvjáráskutatás vagy a tárgyi néprajz számára. Az eseménytörténet során nyilvánvalóan a falu más nemzetiségei, illetve a nagy történelem hullámverései is helyt kapnak. Azon azért érdemes elgondolkozni, hogy szinte kivétel nélkül kis települések készítették el monográfiájukat, vajon a nagyobb községek és a városok történetének dokumentálása évekkel hosszabb munkát igényel vagy ők kevésbé érzik szükségét a gyökerek őrzésének és közcincse tételének?

A kulturális örökség összegyűjtésének és kiadásának komoly hagyománya van a hazai németiség körében, több alapvető kötet jelent meg még jóval 1990 előtt (itt most csak az első ízben 1979-ben megjelent Schönster Schatz. Ungarndeutsche Volkslieder. Szerk. Ludwig Hollós c. kötetre utalok, amelynek a 2. kiadása 1989-ben látott napvilágot). Hasonlóan a szellemi néprajz egy részletének gyűjteményes anyagát tartalmazza a Vadalma, vadalma, magva de keserű. A magyarországi németek népköltése. (Válogatta Manherz Károly); az Auf den Spur verborgenen Schätze: Ungarndeutsche Sagen és Pajor Márta: Die Zipfelmitz. Kinderlieder, Kreis- und Tanzspiele für ungarndeutsche Kindergartenpädagogin c. kötet. Az Es scheint der Mond so hell. Németkéri daloskönyv (Hanák Ottó szerkesztésében és a Tolna megyei Könyvtár igényes kiadásában); a Liedgut der ungarndeutschen Dorfes Schaumar/Solymár című gyűjtemény pedig egy-egy település német dalkincsét akarja megőrizni a feledéstől.

Márnai-Mann Miklós a Hometskschichten c. gyűjteményben és Schuth János Tie Sproch wiedergfune címen a hazai németek hagyományos nyelvjárásán írott anyagokat szerkesztette kötetbe.

Ne feledjük továbbá, hogy a jelzett időben a német nyelvű hazai *imakönyvek* száma is bővült: 1995-ben Pécsen adták ki a Volk vor Gott, 1996-ban pedig Budapesten a Lobet den Herrn! című ima- és énekeskönyvet.

A rendszerváltozás új politikai szemléletmódját, a megélt nemzetiségi kutatómunka összegzésének igényét számos monográfia vagy tanulmánykötet tartalmazza, amelyek a jelzett évtized végén láttak napvilágot. A történelmi folytonosságba kötés igénye, a németiséget a magyarországi nemzetiségek sorába állítás követelménye, a jogi és politikai megközelítés lehetősége egyaránt érződik ezeken a köteteken (Fehér István: Az utolsó percben. Magyarország nemzetiségei, 1945–1990; Kiss Gy. Csaba: Közép-Európa, nemzetek, kisebbségek; A nemzetiségek életkörülményei. Kiad. KSH, Bodáné Pálok Judit: A kisebbségek jogai Magyarországon).

Hogy a nemzetiségek ügye milyen mértékben kelt érdeklődést a társadalom különböző csoportjaiban és rétegeiben, erről szóljon néhány különleges kiadvány: 1993-ban megjelent az Etnikumok enciklopédiája, kissé elszitve és hibáktól sem mentesen, de az összegzés szándékával, a világ kisebbségeinek sorába helyezve a határon túli magyarságot és a magyarországi nemzetiségeket egyaránt.

1991-ben konferenciát rendeztek „Kisebbségkép a tömegtájékoztatóban” címen, a konferencia írott anyaga 1993-ban látott napvilágot. A Magyar Televízió „Együtt élő népek a Kárpát-medencében” címen közölt sorozatának szerkesztett anyagát 1994-ben adták ki (a kiváló történész, Benda Kálmán kíséreltanulmányával).

Hetvennél több könyv szerzője, címe vagy témája szerepelt előadásomban, volt közöttük bátor kezdeményezés és kiérlelt összefoglalás, tudományos szakmunka és a helyi közösség megszólaltatásának igényéből született mű. Szerzőik között vannak magyarok és németek, magyarul vagy németül írók és kétnyelvűek. A könyvek és a szerzők sora ennél jóval több. A válogatás célja éppen a lehetőségek bemutatása volt, a feltárt gondok és a megírásra váró feladatok számbavétele. A megfelelő szerzőket azonban a magyarországi németiségnek kell folyamatosan kinevelnie...

Ami a magyarországi nemzetiségek 1995 utáni könyvkiadását illeti, már távol vagyunk attól az állapottól, amikor egy kiadó monopóliuma volt a nemzetiségi téma, ma inkább a nemzetiségi könyvtárügy elaprózódása, széttagoltsága jelent problémát. Fölmerült közös nemzetiségi kiadó létrehozásának gondolata – ugyanannyi érv szól ellene, mint mellette. Megoldatlan a nemzetiségi könyvterjesztés helyzete is, a könyv önmagában is árucikk lett, a nemzetiségi könyv pedig törékeny portéka. Vagyis: a nemzetiségi könyvkiadás az elmúlt tíz évben lassan (dehogyan lassan: robbanásszerű gyorsasággal) felnőtt, belenőtt a magyarországi könyvkiadás sokelemű és szövevényes rendszerébe, élvezi előnyeit, szenvedti hátrányait. Helyzete egyre inkább elválaszthatatlan a magyar könyvektől, emelkedése csak a magyar könyvkiadás színvonalának és lehetőségeinek emelkedésével együtt képzelhető el.

Lukáts János

Terminológiai változások a könyvtári szaknyelvben

A magyar könyvtári szaknyelv kialakulása és fejlődése, szoros kapcsolatban a szakma, a hivatás keletkezésével, nagyjából száz éves múltra tekinthet vissza. Elválaszthatatlan a könyvtárosképzés megindulásától (az első könyvtártani szaktanfolyam 1898-ban, a második könyvtárnoki tanfolyam pedig 1900-ban volt), hiszen innen erednek az első tudományos és hivatalos megfogalmazások, amelyek az oktatáson keresztül kerültek a szakma nyelvébe. A múlt század végén jelent meg az első könyvtár, amelyet aztán szinte tízévente követett egy újabb, mely a könyvtárak valamennyi akkori munkaterületét részletesen elemezte. A százéves múlt első fél évszázadát (kb. 1888-tól a második világháború kezdetéig, 1938-ig, illetve az első könyvtártani munka megjelenésétől, 1893-tól a korszak utolsó nagy könyvtártani művéig, 1943-ig, vagyis Kudorától Káplányig) terminológiaiailag is ezek a történeti – klasszikussá vált – könyvtárak, valamint az